

Wstęp

W klasycznej konstrukcji procesu cywilnego występuje kilka momentów, które charakteryzują jego przebieg oraz dzielą go na poszczególne etapy. Należą do nich: wniesienie pozwu, doręczenie pozwu pozwanemu, wwanie się w spór co do istoty sprawy i rozpoczęcie rozprawy, zamknięcie rozprawy, wydanie wyroku i jego ogłoszenie. Pierwsza faza postępowania (pomiędzy wytoczeniem powództwa a doręceniem pozwu pozwanemu) charakteryzuje się dużą aktywnością organów procesowych działających z urzędu oraz faktycznym brakiem udziału w niej pozwanego, który nie jest jeszcze informowany o wszczętym procesie. Wtedy to dochodzi do badania wymogów formalnych pozwu i istnienia bezwzględnych przeszkód procesowych, a tym samym do weryfikacji możliwości wszczęcia postępowania oraz jego dopuszczalności. Następnie, wraz z doręceniem pozwu, umożliwia się pozwanemu *de facto* przystąpienie do procesu. Ten etap postępowania cechuje się ograniczoną aktywnością organów procesowych czuwających nad prawidłowym przebiegiem postępowania i przeniesieniem na strony ciężaru prowadzenia kontradiktoryjnego procesu. Wtedy też dochodzi do zawisłości sporu i wwanie się stron w spór oraz przeprowadzenia postępowania dowodowego. Zwieńczeniem procesu jest natomiast jego ostatni etap następujący po zamknięciu rozprawy, w którym sąd dokonuje oceny zgromadzonego w sprawie materiału procesowego i rozstrzyga spór stron, wydając wyrok.

Jednakże taki model procedury sądowej, charakterystyczny dla procesu trybu zwykłego, nie oddaje kształtu wszystkich postępowań procesowych unormowanych w Kodeksie postępowania cywilnego. Istnieją bowiem takie postępowania odrębne, w których merytoryczne rozpoznanie sprawy nie jest domeną ostatniego etapu procesu, lecz następuje na samym jego początku, bez wiedzy pozwanego o wszczętym przeciwko niemu postępowaniu. Sytuację, w której wydanie orzeczenia merytorycznego ma miejsce jeszcze przed momentem zawisłości sporu i w której na pozwanym spoczywa ciężar podjęcia decyzji o wwanie się w spór przez wniesienie szczególnego środka zaskarżenia, można określić mianem odwrócenia sporu. Taka konstrukcja procesowa jest typowa dla postępowania nakazowego oraz postępowania upominawczego i innych postępowań o charakterze upominawczym (elektronicznego postępowania upominawczego oraz europejskiego postępowania nakazowego).

Odwrócenie sporu znane jest również prawodawstwu szeregu innych państw europejskich, będąc silnie zakorzenione w tradycji procesu cywilnego. Niemniej konstrukcja ta nie spotkała się dotychczas z bezpośrednim omówieniem w krajowej literaturze przedmiotu. Wprawdzie istnieją publikacje traktujące o poszczególnych postępowaniach odrębnych opartych na odwróceniu sporu, jednak sama konstrukcja, rozumiana

jako wspólny mianownik dla całej grupy postępowań odrębnych, nie doczekała się osobnej analizy w polskim piśmiennictwie prawniczym. Odwrócenie sporu było przedmiotem większego zainteresowania w belgijskiej i francuskiej nauce postępowania cywilnego (skąd wywodzi się pojęcie odwrócenia sporu – *l'inversion du contentieux*) oraz na płaszczyźnie europejskiego postępowania cywilnego przy tworzeniu rozporządzenia (WE) Nr 1896/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z 12.12.2006 r. ustanawiającego postępowanie w sprawie europejskiego nakazu zapłaty. Okoliczność ta nie wyklucza jednak potrzeby podjęcia badań nad powyższą konstrukcją z perspektywy polskiej procedury cywilnej oraz krajowych instytucji procesowych. Wręcz przeciwnie, uwagi prawnoporównawcze mogą stanowić pewne tło rozważań i punkt wyjścia do opracowania własnej koncepcji problemu.

Podobnie brakuje w piśmiennictwie pozycji poruszającej kompleksowo problematykę nakazu zapłaty jako postaci orzeczenia merytorycznego zapadającego w wyżej wymienionych postępowaniach odrębnych. O ile zatem gruntownie zostały opisane: postępowanie nakazowe, postępowanie upominawcze, elektroniczne postępowanie upominawcze i europejskie postępowanie nakazowe, o tyle samo orzeczenie merytoryczne wydawane w tych procedurach odrębnych nie spotkało się z szerszym zainteresowaniem ze strony doktryny. Tymczasem takie zagadnienia jak miejsce nakazu zapłaty w systemie orzeczeń czy jego charakter prawny mają nie tylko doniosłe znaczenie teoretyczne, ale także istotny walor praktyczny. Stąd też warto uczynić tematem rozważań problematykę merytorycznego rozpoznania sprawy w procesie cywilnym w ramach konstrukcji odwrócenia sporu.

Opracowanie zostało podzielone na cztery rozdziały. Pierwszy z nich został poświęcony charakterystyce merytorycznego rozpoznania sprawy. Omówiono w nim w zarysie przebieg procesu cywilnego od chwili wniesienia pozwu do momentu wydania wyroku w celu scharakteryzowania poszczególnych etapów postępowania. Kwestia ta stanowi bowiem punkt wyjścia do omówienia merytorycznego orzekania w sprawach cywilnych oraz koncepcji odwrócenia sporu. Następnie poruszono problematykę orzeczeń merytorycznych na gruncie rozwiązania modelowego, jakim jest wyrok. Analizie poddano przedmiot orzeczenia, jego zakres, kierunek, a także cechę polegającą na zdatości orzeczenia do zakończenia postępowania. W końcowej części rozdziału podjęto zaś próbę zdefiniowania orzeczenia merytorycznego oraz merytorycznego rozpoznania sprawy.

W następnym rozdziale omówiono istotę odwrócenia sporu. Zagadnienie to zbadano w odniesieniu do dorobku nauki francuskojęzycznej oraz w perspektywie europejskiego prawa postępowania cywilnego. W tym też miejscu podjęto próbę zdefiniowania odwrócenia sporu. Kolejno zaprezentowano omawianą konstrukcję procesową na tle naczelných zasad postępowania – jawności, kontradyktoryjności, dyspozycyjności, koncentracji materiału procesowego oraz prawdy. W dalszym toku rozważań powiązано kwestię odwrócenia sporu z zagadnieniem zawisłości sporu, które ma istotne znaczenie z perspektywy merytorycznego rozpoznania sprawy w przywołanych wcześniej postępowaniach odrębnych. Na zakończenie tej części opracowania zastanowiono

się, czy wydanie wyroku zaocznego mieści się w ramach omawianej konstrukcji procesowej, tak by oczyścić przedpole do dalszych rozważań.

W trzecim rozdziale omówione zostały postępowania charakteryzujące się odwróceniem sporu. Zaprezentowano historię regulacji, umiejscowiono postępowania odrębne charakteryzujące się odwróceniem sporu w systematyce postępowania cywilnego oraz przedstawiono ich charakter prawny. Następnie omówiono zagadnienia z zakresu statyki postępowania upominawczego i innych postępowań o charakterze upominawczym oraz postępowania nakazowego. W tym też miejscu poczyniono uwagi prawnoporównawcze, dokonując przeglądu postępowań opartych na konstrukcji odwrócenia sporu znanych prawu austriackiemu, niemieckiemu, francuskiemu, włoskiemu i szwedzkiemu. Pozwala to z szerszej perspektywy spojrzeć na omawianą problematykę, dostrzec istotne różnice zachodzące pomiędzy postępowaniami zaliczonymi do omawianej grupy w różnych porządkach prawnych oraz zgłosić uwagi *de lege ferenda*.

Ostatni rozdział został poświęcony ściśle nakazowi zapłaty. Scharakteryzowano to orzeczenie jako czynność decyzyjną organu procesowego, określono miejsce nakazu zapłaty w systemie orzeczeń, rozważono, jaki cel i funkcję pełni nakaz zapłaty, a także jaki jest jego charakter prawny. Następnie skupiono się na zagadnieniach dotyczących treści i formy nakazu zapłaty, prezentując te kwestie w odniesieniu do nakazu zapłaty wydawanego w postępowaniu upominawczym, elektronicznym postępowaniu upominawczym, europejskim postępowaniu nakazowym oraz w postępowaniu nakazowym.

Trzymając się ściśle tematu opracowania, nie poświęcono osobnego miejsca środkom zaskarżenia przysługującym od nakazu zapłaty, czynnościom podejmowanym po wydaniu nakazu zapłaty (w tym z zakresu rektyfikacji nakazu zapłaty) oraz innym sposobom zakończenia postępowania niż wydanie nakazu zapłaty. O ile kwestie te wiążą się z merytorycznym rozpoznaniem sprawy w ramach konstrukcji odwrócenia sporu, o tyle ich odrębne omówienie wykraczałoby poza zakreślone ramy rozważań. Uwagi na tym tle są czynione zatem w zakresie niezbędnym dla przedmiotu niniejszej publikacji. Tak też punktem kulminacyjnym opracowania jest charakterystyka samego nakazu zapłaty jako orzeczenia zapadającego w ramach odwrócenia sporu. Okoliczności niezwiązane ściśle z istotą odwrócenia sporu lub nakazem zapłaty jako postacią orzeczenia wydawanego w następstwie odwrócenia sporu, zostały tym samym pominięte, co się tyczy przede wszystkim elementów z zakresu dynamiki postępowania.

Podjęta praca badawcza ma za zadanie scharakteryzowanie odwrócenia sporu jako konstrukcji procesowej, na której opiera się szereg postępowań odrębnych ukierunkowanych na sprawne rozpoznawanie spraw cywilnych. Jednocześnie celem opracowania jest kompleksowe omówienie nakazu zapłaty jako postaci orzeczenia merytorycznego wydawanego w ramach odwrócenia sporu. Dodatkowo oceniono perspektywy rozwoju omawianej grupy postępowań oraz potrzebę utrzymywania dualistycznego podziału nakazów zapłaty na nakazy o charakterze upominawczym oraz nakazy wydawane w ramach postępowania nakazowego.

W opracowaniu uwzględniono stan prawny na dzień 1.3.2019 r. Odniesiono się jednak w stosownym zakresie do projektowanych zmian przepisów procedury cywilnej, które na dzień oddania niniejszej książki do druku były na wczesnym etapie prac legislacyjnych.

Łódź, kwiecień 2019 r.

Marcin Kostwiński